

Dragica Haramija

Pedagoška fakulteta v Mariboru

UDK 821.163.6.09-93"19"

Tipologija slovenske mladinske realistične avanturistične proze

Mladinska avanturistična proza ima svoje zakonitosti, ki so še precej neraziskane. Delno je tovrstna proza umeščena v literarnozgodovinske preglede slovenske mladinske književnosti (Zlata Pirnat - Cognard, Muris Idrizović, Jože Pogačnik, Igor Saksida), vendar ni deležna posebne, podrobne obravnave.

Termin avanturističen je v slovenskih slovarjih označen z ekvivalentom pustolovski.¹ Splošni slovarji seveda ne navajajo, kaj natančno je avantura ali pustolovščina, so pa enotni v tem, da je pustolovščina neko tvegano, celo nevarno dejanje.

Teoretiki večinoma delijo avanturistično mladinsko prozo na realistično in fantastično; ker je slednja že podrobno obravnavana, je v članku natančneje prikazana realistična avanturistična mladinska proza na Slovenskem. Slovenske študije z avanturistično (fantastično) tematiko so vključene v širše obravnave mladinske književnosti. Tako študije Marjane Kobe² in Metke Kordigel³ niso namenjene zgolj fantastični avanturistični prozi, temveč zajemajo vse fantastične žanre, M. Kordigel pa obravnava tudi nemladinsko znanstveno fantastiko.

Pojem realistična mladinska proza izraža zgolj vsebinskost, torej opredeljuje dogodke, ki niso nujno resnični, se pa lahko zgodijo v okvirih izkustveno preverljivega sveta. Nikakor pa se termin ne veže na literarnozgodovinsko stilno oznako realizma.⁴ Med realistično avanturistično prozo se uvrščajo naslednji pisatelji s svojimi književnimi deli: Milan Dekleva (Bučka na Broadwayu), Mate Dolenc (Golo morje), Brane Dolinar (Dvojne počitnice, Rdeča kapica iz Zgornje Šiške, Detektivi na jeklenih konjičkih, Detektivi v zeleni katri), Oskar Hudales (Triglavov polet, Ugrabljeni bogovi, Veselo potovanje, Taborjenje ob Črnem jezeru), Anton Ingolič (Tajno društvo PGC, Potopljena galeja), Branka Jurca (Uhač in njegova družina, Vohljač in prepovedane skrivnosti), Špela Kuclar (Ne bom več pobegnila), Mirko Kunčič (Tinček in Tonček, Dogodivščine v pragozdu), Vitan Mal (Roki Rok, Školjka svetega Sebastijana, Ledosned, Hitro, hitreje, Dvojni agent Žardna), Mimi

¹ »/A/vantura -e ž (fr. aventure iz lat. advenire) prigoda, čudovit doživljaj; pustolovščina, tvegano početje« (Verbinc, 1991: 74); »avantura -e ž pustolovščina« (Slovenski pravopis, 1962: 114); »avantura -e ž (-) nenavaden, vznemirljiv doživljaj, pustolovščina: doživeti, iskati avanture; pripovedoval je o svojih avanturah; čudovita avantura / spuščati se v erotične avanture // nav. slabš. nevaren poskus, tvegano dejanje: izkušenj pri delu nimajo, zato naj se nikar ne spuščajo v avanture; politična avantura imperialistov« (Slovar slovenskega knjižnega jezika I, 1970: 76).

² Kobe, Marjana (1987). Fantastična pripoved. V: *Otrok in knjiga* 16, 17, 18, 20, 22.

³ Kordigel, Metka (1992). *Znanstvena fantastika*. Literarni leksikon 41.

Kordigel, Metka (1991). *Recepcija slovenske znanstvenofantastične literature*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

⁴ Tudi Marjana Kobe v *Pogledih na mladinsko književnost* opozarja na to, da realistična mladinska proza pomeni predstavljanje realnega, objektivnega sveta, ne pa realističnega načina pisanja. Igor Saksida se ne strinja s takšnim pojmovanjem termina realistična proza, zato poda njegovo kritiko in predlaga »ustreznejši neuvpeljavljen izraz resničnostna pripoved (proza), saj besedilo resničnost povezuje s pravo resničnostjo, hkrati pa ne zavaja v napačno predstavo o prozi kot o delih realizma v literarnozgodovinskem smislu, ki odslukuje družbeno resničnost« (Saksida, 1991: 28).

Malenšek (Tecumseh, Lučka na daljnem severu, Počitnice v Bayangi), Miha Matè (Bosopeta družčina, Kurja vojska), Nataša Mrvar (Špela detektivka), Desa Muck (Pod milim nebom), Bogdan Novak (Morska skrivnost, Grajski strah, Pozor, hud pes!, Bela past, Hudobna graščakinja, Usodni piknik, Gozdni samotar, Super špon, Razbojniški brlog, Lepotec bučko, Banda v hosti, Spopad na Rožniku), Slavko Pregl (Odprava zelenega zmaja, Priročnik za klatenje, Geniji v kratkih hlačah, Geniji v dolgih hlačah, Bojni zapiski mestnega mulca), Jože Rode (Argonavt(k)i, Vsega je kriva Hedika), Smiljan Rozman (Lov za ukradenimi milijoni), Tone Seliškar (Rudi, Bratovščina Sinjega galeba, Posadka brez ladje, Jadra na robu sveta, Indijanci in gusarji), Ivan Sivec (Pozabljeni zaklad, Skrivnost zlate reke, Krokarni viteza Erazma, Gusarji na obzorju, Netopir brez kril, Beli mušketir, Formula smrti, Zelena kri), Leopold Suhodolčan (Deček na črnem konju, Skriti dnevnik, Rdeči lev, Rumena podmornica, Naočnik in Očalnik, Pramatija ali Bučman), Primož Suhodolčan (Košarkar naj bo!, Kolesar naj bo!), Polona Škrinjar (Klapa Jòka Koprive), Janja Vidmar (Junaki petega razreda, Moj prijatelj Arnold), Dragotin I. Vresnik (Zaklad na obali), Venceslav Winkler (Gadje iz Šiške), Pavle Zidar (Mulci, Glavne osebe na potepu), Ivo Zorman (Na senčni strani mesta, Gnezdo Sršenov, Obveščevalec Lesnika, Moj Daniel) in Dim Zupan (Trije dnevi Drekca Pekca in Pukca Smukca, Tri noči Drekca Pekca in Pukca Smukca, Tri skrivnosti Drekca Pekca in Pukca Smukca, Tri zvezdice Drekca Pekca in Pukca Smukca, Tri spoznanja Drekca Pekca in Pukca Smukca, Trnovska mafija, Trnovska mafija drugič, Leteči mački).

Razvojna pot slovenske mladinske avanturistične proze je načrtana od Seliškarjevega socialnega realizma in kolektizma⁵ do sodobne postsocialistične družbe, kjer postane literarni lik individuum. Ob razvojni poti so jasno načrtane tudi moralne vrednote književnih oseb. Če lahko v Seliškarjevi **Bratovščini Sinjega galeba** govorimo o spodbujanju h kolektivizmu, so dela sodobnikov bistveno bolj nagnjena k uspehu in bogastvu posameznika. Bogatenje je najbrž tako izrazit pojav v sodobni slovenski stvarnosti, da je močno vplivalo tudi na vrednote književnih oseb v sodobni književnosti: književne osebe se borijo za materialne dobrine (imeti je potrebno npr. »pravo« znamko oblačil) in z njimi povezane ugodnosti.

Glavne književne osebe imajo v avanturistični mladinski prozi vedno aktivno pozitivno vlogo, ki je zelo pogosto dopolnjena z negativno vlogo drugega akterja, tako da glavna književna oseba postane pravzaprav književni junak, saj ima heroične lastnosti. Pasivna vloga je v tovrstni prozi namenjena vsem ostalim književnim osebam.

Motivi, ki so pogosto povezani s socialnimi razmerami, z zgodovinsko pogojenim družbenim režimom in podobnimi snovnimi prvinami, so naravnani na odkrivanje in odpravljanje konfliktnih situacij, ki potrebujejo za srečen konec uspešno akcijo. Aktivna udeležba v akciji pa po pravilu nosi s seboj veliko avanturističnih dogodkov. Tako postane spešenje glavna strukturna prvina, retardacija nastopi le ob pojasnjevanju retrospektivnih dogodkov ter ob opisu oseb in književnega prostora.

Realistične avanturistične mladinske knjige so namenjene bralcem v obdobju od devetih do trinajstih let, to je obdobje, ki ga v teoriji bralnega razvoja Charlotte Bühler in Susanne Engelmann⁶ imenujeta Robinzonova doba bralnega razvoja. H. E. Giehl imenuje obdobje od devetega do dvanajstega leta kasnejše otroštvo, poudarja pa, da »največji bralni interes dečkov in deklic te starosti velja brez dvoma pustolovskim zgodbam. Branje pustolovskih zgodb je logično nadaljevanje bralnega razvoja, saj v marsikaterem pogledu spominja na pravljice. V obeh vrstah

⁵ Potrebno je omeniti vsaj tri predhodnike avanturističnega žanra: Frana Saleškega Finžgarja, Pod svobodnim soncem (1912), Frana Milčinskega z delom Ptiki brez gnezda (1917) in Jana Baukarta s priredbo Marko Senjanin — slovenski Robinzon (1920).

⁶ Teorijo bralnega razvoja je natančneje predstavila Metka Kordigel v reviji Otroci in knjiga 29 v članku Bralni razvoj, vrste branja in tipologija bralcev. Teorija obsega bralni razvoj od otrokovega rojstva do začetka branja nemladinske književnosti, za Robinzonovo dobo pa M. Kordigel povzema Ch. Bühler in S. Engelman, da »... se v tej dobi otroci zanimajo za knjige, ki pripovedujejo o resničnih dogodkih, zgodbe o odkritjih, raziskovanjih, pustolovske zgodbe, zgodbe iz šolskega okolja. V tej dobi opažamo raznolike interese, vendar je za vse skupno navdušenje za junaške značaje« (Kordigel, 1990: 7).

literature je središčna figura junak, ki nujno zmaga oz. doseže svoj cilj. Z njim se mladi bralec identificira. Literarni junak mu vliva pogum in upanje, da bo tudi sam v realnem svetu, ki mu postavlja na pot mnoge, z njegove perspektive nepremagljive ovire, podobno uspešen.« (Kordigel, 1990: 15.) Tudi Alexander Beinlich trdi, da je v zrelem otroštvu in predpuberteti (od 9. do 12. leta) »najbolj priljubljena literatura t. i. pustolovska literatura« (Kordigel, 1990: 23).

Raziskovalci bralnega razvoja otrok ne glede na to, kako ga poimenujejo, soglašajo, da je obdobje od devetega do trinajstega (petnajstega) leta starosti tisto, ki pri otroku zbudi zanimanje za avanturistično prozo.

Slovenska mladinska realistična avanturistična proza sodi po zgradbi, snovi, temah in motivih večinoma v zabavno književnost, seveda pa sodijo med tovrstno prozo tudi nekatera dela, ki so postala že klasika slovenske mladinske književnosti.

Pomembna sestavina slovenske mladinske realistične avanturistične proze je tudi humor, ki je opazen predvsem na besedni in situacijski ravni.

Slovenska mladinska realistična avanturistična proza je tisti del književnosti, ki nastaja na slovenskem ozemlju oz. jo pišejo Slovenci v zamejstvu in zdomci, namenjena pa je bralcem med devetim in petnajstim letom starosti. Ne vsebuje fantastičnih prvin, zato se njene teme in motivi gibljejo v mejah mogočega in preverljivega dogajanja. Je daljši prozni žanr, ki vsebuje šest tipov: pomorsko avanturistično prozo, potopisno avanturistično prozo, športno avanturistično prozo, taborniško avanturistično prozo, otroško detektivko in vsakdanje dogodivščine.

Avanturistična proza je tipičen primer žanrske književnosti, ki ima tudi v slovenskem prostoru dokaj klišeizirano zgradbo, snov, temo, motive, zgodbo, torej imajo književna dela, ki sodijo med avanturistično prozo, precej skupnih značilnosti. Temelj realistične mladinske avanturistične književnosti je napeta zgodba, ta prikazuje pustolovščino, ki z dokaj enakomernim izmenjavanjem spešenja in zaviranja poteka dogajanja otroka motivira k nadaljnjemu branju. Verjetnostna ali realistična motivacija, ki sta najpogostejši v tovrstni književnosti, ustvarjata iluzijo mogočega in možnega dogajanja. Glavna književna oseba je navadno otrok, ki s svojimi lastnostmi ne presega zmožnosti svoje starosti, s tem pa posledično vpliva na približno enako starega bralca. Posebej opazna je poudarjeno pozitivna vloga glavne književne osebe, v tej vlogi pogosto nastopa tudi kolektiv približno enako starih otrok, ki s svojo poštenostjo, pridnostjo in drugimi zavidanja vrednimi pozitivnimi lastnostmi premaga, razkrinka ali drugače razkrije antagonista. Negativno vlogo praviloma prevzame odrasli, ki v vlogi tatu, kriminalca, ugrabitelja ali drugače ogroža glavno književno osebo. Dogajanje je navadno postavljeno v čas počitnic, ko glavna književna oseba nima šolskih in drugih obveznosti. Sintetična zgradba književnega dela se orientira na otrokovo zmožnost dojetja, saj mu časovno zaporedje in prostorska doslednost omogočata razumevanje zgodbe. Bralec se praviloma vživlja v pozitivno književno osebo, s katero rešuje na prvi pogled nerešljive probleme, ki se iztečejo v srečen konec. Zgodbo najpogosteje pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec, ki obvladuje scenično perspektivo. Realistični književni prostor, ki je pogosto izenačen s konkretnim zemljepisnim krajem ali pa je izmišljen do podrobnosti, predstavlja verodostojno kuliso književnim osebam in motivom, ki delujejo v skladu z mogočim potekom dogajanja.

V literarni teoriji že dolgo velja, da med književnimi žanri ni stroge meje, v okviru posameznega žanra pa je delitev na podžanre ali posamezne tipe še težja. Tipologija slovenske realistične mladinske avanturistične proze kaže na to, da se tudi v našem prostoru pojavljajo tipi tovrstne književnosti, ki jih najdemo takorekoč po vsem svetu (pomorska avanturistična proza s podtipom robinzonade, potopisna avanturistična proza, otroška detektivka),⁷ in tipi avanturističnega žanra,

⁷ S teorijo avanturistične proze se ukvarjajo npr. Humphrey Carpenter in Mari Prichard (The Oxford Companion to Children's Literature), Martin Green (Seven types of adventure tale: an entiology of major genre), Nicholas Tucker (The child and the book), Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur idr.

ki so značilni bolj ali manj le na našem prostoru (taborniška avanturistična proza). Meje med posameznimi tipi avanturistične mladinske proze niso ostre, saj pogosto posamezno književno delo, glede na različne kriterije, sodi hkrati v dva tipa.

V slovenski mladinski realistični avanturistični prozi se kaže šest tipov.

1 Pomorska avanturistična proza

V ta tip sodijo literarna dela, ki opisujejo dogodivščine, povezane z morjem, pa naj gre za odkrivanje zakladov (Dragotina Vresnika **Zaklad na obali**, Antona Ingoliča **Potopljena galeja**), morjeplovstvo (Toneta Seliškarja **Rudi** in **Bratovščina Sinjega galeba**) ali gusarstvo (Ivana Sivca **Gusarji na obzorju**). V tovrstni prozi so pogosti opisi morja, otokov, obale, vremenskih razmer in občutkov književnih oseb, predvsem njihove navezanosti na Jadransko morje, kjer je dogajalni prostor večine knjig. Odkrivanje zakladov je v slovenski mladinski morjeplovski avanturistični prozi pogosto povezano z oddaljenim zgodovinskim časom, v katerem je blago (bogastvo) potonilo ali bilo drugače skrito, o njem pa krožijo pripovedke, ki se izkažejo za resnične. Zaklad odkrije glavna književna oseba nepričakovano in ker je zelo poštena, vrne zaklad tistemu, ki mu je pripadal (pogosto tudi muzeju). Morjeplovstvo, ki razkriva težko življenje ljudi ob Jadranskem morju in njihovo odvisnost od narave, pomeni predvsem natančen opis morja, otokov in obale, v razgibano ozadje pa so vpeti nenavadni dogodki, povezani s plovbo. Gusarji so označeni le v enem slovenskem mladinskem književnem delu (Ivan Sivec, **Gusarji na obzorju**), pa še v njem niso nosilci glavnega motiva.

V pomorsko avanturo spada tudi priredba Jana Baukarta **Marko Senjanin, slovenski Robinzon**, ki je pravzaprav prevod s priredbo imen in delno književnega prostora znamenitega dela Daniela Defoeja **Robinson Crusoe**. Čeprav v drugih nacionalnih književnostih govorijo o robinzonadi kot posebnem podžanru, ga lahko v slovenskem prostoru združimo s pomorstvom, saj je omenjeno Baukartovo delo edini primer tovrstnega književnega besedila za otroke. Delno so robinzonade tudi **Golo morje** pisatelja Mateja Dolenca, **Potopljena galeja** Antona Ingoliča in **Jadra na robu sveta** Toneta Seliškarja, katerih glavni motiv je morjeplovstvo, vendar so književne osebe zaradi neugodnih okoliščin prisiljene preživeti nekaj časa na neobljudenem otoku. V tem tipu avanturistične proze je književni prostor morje, na njem pa književne osebe doživljajo različne nenavadne in pogosto tudi nepričakovane dogodivščine. Nepripravljenost književnih oseb na pustolovščino kaže na to, da tovrstni dogodki niso načrtovani. Književne osebe priznavajo premoč morja in spoštujejo njegovo premoč nad ljudmi. Ker se zavedajo svoje majhnosti, jim morje »doyoli«, da preživijo, antagonisti pa so pogubljeni. Glavne književne osebe odlikuje izjemen čut za poštenost in pomoč soljudem. Visoka moralna pravila, ki si jih književne osebe postavljajo same, so njihova največja vrlina. Pogosto je morjeplovska tematika povezana tudi z razkrivanjem nevzdržnih socialnih razmer, ki jih želijo glavne književne osebe preseči. Hrepenijo po boljšem življenju, iz socialne stiske pa se izkopljejo s poštenim delom. Ker na odprtem morju človek ni sposoben preživeti sam, je tovarštvo temelj odnosov v morjeplovskem tipu avanturistične proze.

2 Potopisna avanturistična proza

Potopisna avanturistična proza je z resničnimi zgodovinskimi in/ali geografskimi podatki podkrepljena praviloma izmišljena zgodba, katere glavna oseba je majhen otrok, ki se po spletu okoliščin znajde v tujem svetu, kar ga navdaja s strahom, spoštovanjem in radovednostjo. V teh delih so opisane nenavadne pokrajine, ljudje z drugačnimi navadami, težke okoliščine za preživetje, pogum, ki odlikuje književne osebe, da sploh zmorejo preživeti v nenavadno hudih razmerah. Predstavniki potopisnega tipa avanturistične književnosti so Mimi Malenšek (**Tecumseh, Lučka na daljnem severu, Počitnice v Bayangi**), Oskar Hudales (**Triglavov polet, Ukradeni bogovi, Veselo potovanje**), Mirko Kunčič (**Tinček in Tonček, Dogodivščine v pragozdu 1. in 2. del**), Slavko Pregl (**Velika pustolovščina, Odprava Zeleneza zmaja**) in Jože Rode

(**Argonavt(k)i**). V vseh potopisnih delih, izjemi sta le **Ukradeni bogovi** in **Tecumseh**, so glavne književne osebe osnovnošolski otroci, ki se zaradi (ne)načrtovanega potovanja znajdejo v hudih, nevarnih in zapletenih situacijah. Kljub življenjsko nevarnim problemom ostanejo prisebni in se v neznanem svetu zelo dobro znajdejo, tako da se po doživetju pustolovščini vrnejo domov. V nevarnosti so najpogosteje zaradi nepredvidljive narave (mrzla zima, veliko snega, huda vročina, pomanjkanje vode, pomanjkanje hrane) in divjih živali (strupenjače, volkovi ipd.), redkeje zaradi ljudi (ljudožerci, vojska).

Kunčičevo delo **Pustolovščine v pragozdu** bi sicer sodilo med lovske avanture, ki pa jih v slovenskem mladinskem slovstvu drugače ni, zato so uvrščene med potopisne avanture. V omenjenem Kunčičevem književnem delu je južnoameriški pragozd opisan potopisno, vendar spešenje zgodbe sloni na lovu na divje živali.

V potopisni avanturistični književnosti se mladi bralec sreča s pokrajnami, ki jih (najpogosteje) še ni videl, zato mu tovrstna proza razkriva spoznanja o novih deželah in ljudeh. Stranske književne osebe so pogosto staroselci neke dežele, ki je opisana v potopisni avanturi (Indijanci, Eskimi, ljudožerci). Časovno in/ali krajevno oddaljene pokrajine in ljudje predstavljajo, gledano s stališča slovenskega mladega bralca, vznemirljivo eksotiko. Pot v tuji in oddaljeni svet je naporna in nevarna, zato je srečna vrnitev domov odrešujoča, že kar katarzična. V potopisni avanturistični prozi je Slovenija prikazana kot miren in idiličen košček sveta, kjer se ne more nikomur zgoditi nič hudega.

3 Športna avanturistična proza

Deli se v dve skupini: v prvo skupino sodijo dela, ki opisujejo športno utopijo (**Ivan Sivec, Netopir brez kril, Beli mušketir, Formula smrti, Zelena kri**), drugo pa realistične športne dogodivščine (**Primož Suhodolčan, Košarkar naj bo!, Kolesar naj bo!**, in **Vitan Mal, Hitro, hitreje**). Športna avantura se v slovenskem prostoru uveljavi šele v zadnjih petih letih, med mladimi bralci pa si pridobi velike simpatije, sploh Sivčeva dela, ki ob športu izpostavljajo še detektivske prvine. Sivčeva književna dela, ki sodijo med mladinsko športno utopijo, so tipičen primer mešanja dveh žanrov: ker je glavna književna oseba športnik in je temeljni zaplet postavljen v zakulisje vrhunškega športa, so ta dela vsekakor naravnana športno avanturistično, ob tem pa izstopajo tudi pronicljive detektivske lastnosti športnega novinarja Poljanška, ki s spretnostjo in poznavanjem zakulisja rešuje zaplete. Sivčeva književna dela s športno avanturistično tematiko se ne navezujejo na dogajanja, ki so povezana z otroki, temveč so književne osebe odrasli (športniki, Poljanšek), vendar se zapletno-razpletno dogajanje odvija časovno zaporedno, tako da zmorejo otroci (bralci) slediti športno-detektivskemu dogajanju. Ker so književna dela postavljena v čas, ki se še ni zgodil (olimpijske igre treh dežel), čeprav književni čas ni natančno označen, ali opisujejo rekorde, ki še niso doseženi (v Planici skok 211 metrov), so Sivčeva dela utopična. Sivec z ničemer ne nakaže nerealnega književnega časa (prostora) ali dogodka, hkrati pa logično in realno (v mejah mogočega) zapleta in razpleta dogajanja, zato njegove športne avanture vendarle sodijo v realistično avanturistično književnost.

Košarkar naj bo! in **Kolesar naj bo!** Primoža Suhodolčana ter **Hitro, hitreje** Vitana Mala so tipični primeri športne avanturistične proze, saj je glavni motiv v knjigah vedno navezan na športno (tekmovalno) aktivnost: košarko, kolesarjenje, tek. V teh delih niso opisani vrhunski športniki, temveč so glavne književne osebe otroci, ki se s športom ukvarjajo ljubiteljsko.

4 Taborniška avanturistična proza

Tovrstna proza je pri nas posebnost, saj so to pustolovščine otrok, ki sodelujejo v taborniški organizaciji. Ta organizacija ima predpisana pravila vedenja in dolžnosti članov. Knjige s taborniško tematiko so večinoma izhajale v sedemdesetih letih, v njih pa je najti močan vpliv političnega sistema (**Oskar Hudales, Taborjenje ob Črnem jezeru**; **Ivo Zorman, Obveščevalec**

Lesnika; Vitan Mal, **Roki Rok**, delno tudi Dragotin I. Vresnik, **Zaklad na obali**), medtem ko v devetdesetih letih zgodbe opisujejo drugačne tabornike, katerih najpomembnejše pravilo je varovanje narave. Ekološka problematika je vidna v delu Janje Vidmar (**Moj prijatelj Arnold**), deloma pa tudi v začetni knjigi peteroknjžja **Vsega je kriva Hedika** Jožeta Rodeta.

Taborniška tematika je izrazita tudi v zbirki Bogdana Novaka **Zvesti prijatelji** (Bela past, Morska skrivnost, Grajski strah, Pozor, hud pes!, Hudobna graščakinja, Usodni piknik, Gozdni samotar, Super špon, Razbojniški brlog, Lepotec Bučko), kjer pa se skupina tabornikov vedno znova prelevi v detektive, ki odkrijejo zaklade, ujamejo tatove ipd.

Taborniki, ki imajo v tovrstni prozi vedno vlogo glavnih književnih oseb, so prikazani zelo pozitivno. Odlikujejo jih poštenost, delavnost, pripravljenost pomagati. Negativne književne osebe so vedno premagane, saj zmagajo taborniki, ki se ne borijo zase, temveč za kolektivno dobro. Njihove vrednote so splošne družbene vrednote, kar jih loči od drugih tipov avanturistične proze. Taborniška avanturistična proza ima natančno določen književni prostor, kamor se odpravijo taborniki na taborjenje. Iz urbanega okolja se najpogosteje odpravijo v naravo, kjer se spoprimejo s težavami, ki jih prinaša taborniško življenje. Učijo se preživeti v naravi (kuriti ogenj, nabirati uporabne rastline ...) in jo spoštovati. Književni čas v delih s taborniško avanturistično tematiko je postavljen v čas počitnic, ko glavne književne osebe nimajo šolskih in drugih obveznosti. Zgodba se odvija zelo hitro, približno v desetih dneh taborjenja. Ob spoznavanju narave in navajanju na red (pospravljanje šotor in tabora, kuhanje ipd.) se glavne književne osebe zapletejo, pogosto nenačrtovano, v pustolovščino. Zaradi nepredvidenih vremenskih razmer (npr. dolgotrajno sneženje) ali srečanja z nevarnimi ljudmi (npr. tatovi), ki se skrivajo v naravi, so otroci prisiljeni ukrepati. Njihova dejanja so vedno plemenita in nujno vodijo k srečnemu koncu. Taborniki se, bogatejši za izkušnjo, vrnejo domov, kjer so sprejeti z občudovanjem.

5 Otroška detektivka

To je peti tip realistične avanturistične mladinske proze. Bistveno se razlikuje od nemladinske detektivke: v mladinski detektivki namreč ni delitve na detektivko (kjer je nosilec dogajanja detektiv) in kriminalko (kjer je v ospredju kriminalno dejanje). Prvine nemladinske detektivke in nemladinske kriminalke so v mladinski prozi povezane v celoto, ki ni ločljiva. V otroški detektivki so glavne osebe praviloma vedno otroci, ki razkrivajo negativna dejanja odraslih. Otroška detektivka je torej mešanica detektivskega in kriminalnega žanra, skoraj nikoli pa ne gre za umor, temveč so najpogostejše teme odkrivanje zakladov, prevar, tatvin. Pisci otroške detektivke so Bogdan Novak (zbirka **Zvesti prijatelji**, ki po tipu književnih oseb sodi med taborniško avanturistično prozo), Brane Dolinar (**Detektivi na jeklenih konjičkih**, **Detektivi v zeleni katri**), Janja Vidmar (**Junaki petega razreda**, delno tudi **Moj prijatelj Arnold**), Vitan Mal (**Ledosned**, **Dvojni agent Žardna**), Smiljan Rozman (**Lov za ukradenimi milijoni**), Nataša Mrvar (**Špela detektivka**), Leopold Suhodolčan (**Skriti dnevnik**, **Rdeči lev**, **Naočnik in Očalnik**), Ivan Sivec (**Pozabljeni zaklad**, **Skrivnost zlate reke**, **Krokarji viteza Erazma**) in Dim Zupan (**Trnovska mafija**, **Trnovska mafija drugič**).

Glavne književne osebe so otroci, ki razkrivajo kraje, skrivnosti, povezane z bogastvom in različni nevarnostmi. Pogosto glavne književne osebe nimajo možnosti izbire, saj so v pustolovščino potisnjene: najpogosteje so namreč naključne priče nezakonitega dejanja, redkeje pa želijo ohraniti dobro ime nekoga, ki so ga po krivem obdolžili takšnega dejanja.

Zgradba otroških detektivk je precej šablonska: na začetku se razkrije problem, nato se glavna književna oseba vmeša v dogajanje in s pomočjo pomočnikov razkrinka antagonist. Nezakonito dejanje je razkrito, glavni junak pa je nagrajen, saj je s svojo spretnostjo pomagal uloviti zločinca, ki ga policija že dolgo išče. Praviloma so antagonisti odrasli, otroci pa jih s spretnostjo in poštenostjo premagajo.

Opis književnega prostora je v otroških detektivkah pogosto retardacijska prvina, saj bi se drugače zgodba prehitro odvijala. Kliše otroške detektivke je najpogosteje prevzet po Enid Blyton (zbirka **Pet prijateljev**, zbirka **Skrivnosti**), redkeje pa po Astrid Lindgren (**Detektivski mojster Blomkvist**): v prvem primeru se glavna književna oseba nenačrtovano zaplete v pustolovščino, v drugem primeru pa glavna književna oseba (otrok) želi postati detektiv in zaradi te želje natančno opazuje okolico ter razkrije zločinca.

6 Vsakdanje dogodivščine

V ta tip sodijo različni motivni krogi: beg od doma, kraja, ugrabitev, socialne in zgodovinske pustolovščine, boji med mladimi.

- Beg od doma prikazujejo književna dela Špele Kuclar (**Ne bom več pobegnila**), Dese Muck (**Pod milim nebom**), Pavleta Zidarja (**Glavne osebe na potepu**), Braneta Dolinarja (**Dvojne počitnice**), Leopolda Suhodolčana (**Rumena podmornica**), Bogdana Novaka (**Banda v hosti**).

Motivni krog bega od doma se loteva težavne problematike odraščanja, ko glavna književna oseba nasprotuje odraslim in zbeži od doma, da bi pokazala svojo samostojnost. Dejanski beg je hkrati metafora za odraščanje, saj so glavne književne osebe praviloma osnovnošolci iz višjih razredov ali srednješolci. Od doma pobegejo zaradi neuspeha v šoli ali zaradi nestrinjanja z odraslimi. Njihova pustolovščina ni načrtovana, zato se takoj po begu od doma zapletejo v nenavadne dogodivščine (jih okradejo, nimajo denarja za preživetje, se izgubijo). Čeprav imajo v realistični avanturistični mladinski prozi odrasli večinoma negativno vlogo, jim v primeru bega od doma pomagajo (navadno prevzame to vlogo razumevajoč policist), pa tudi starši, od katerih otrok pobege, postanejo razumevajoči in pripravljeni poslušati svoje otroke.

- Kraja, pri kateri sodeluje glavna književna oseba, je opisana v književnih delih Venceslava Winklerja (**Gadje iz Šiške**), Antona Ingoliča (**Tajno društvo PGC**), Branke Jurca (**Uhač in njegova družčina, Vohljač in prepovedane skrivnosti**), Vitana Mala (**Školjka svetega Sebastijana**). Glavna književna oseba postane tat navadno zaradi objestnosti, ne pa zaradi pridobitve materialnih dobrin. Ker se zaveda negativnosti svojega dejanja, krajo prizna in povrne nastalo škodo. Ta motivni krog zaznamuje predvsem kesanje glavne književne osebe, ki ji po priznanju tatvine pomagajo razumevajoči odrasli (najpogosteje učitelji).
- Ugrabitev, ta je opisana v književnih delih Iva Zormana (**Moj Daniel**), Braneta Dolinarja (**Rdeča kapica iz Zgornje Šiške**), Milana Dekleve (**Bučka na Broadwayu**) in delno v knjigi Špele Kuclar (**Ne bom več pobegnila**), je motivni krog mladinske avanturistične proze, kjer pustolovščina ni načrtovana, temveč se glavna oseba zaradi spleta okoliščin znajde v središču pozornosti. Odrasli antijunak ugrabi otroka junaka, ki se s pomočjo dobrih ljudi reši. V tovrstnih književnih delih je književni prostor zelo razgiban, saj ugrabitelj otroka ne skriva na enem samem mestu. Ugrabitelj zahteva, navadno od otrokovih staršev, odkupnino, ki pa je ne dobi, saj je otrok rešen že pred njeno izročitvijo.
- Socialna in zgodovinska pustolovščina opisuje dogodke, na katere glavne književne osebe nimajo vpliva. Neugodne socialne razmere so temeljni motiv v književnih delih Toneta Seliškarka (**Indijanci in gusarji**), Miha Matèta (**Bosopeta družčina, Kurja vojska**), Vitana Mala (**Ta grajski**), Leopolda Suhodolčana (**Deček na črnem konju**) in Iva Zormana (**Na senčni strani mesta**). Kljub slabim socialnim razmeram, ki se jih glavne književne osebe zavedajo, se poskušajo otroci čim bolj zabavati in preživeti srečno otroštvo. Ker nimajo denarja za drage igrače, se v času igre preselijo v izmišljeni svet (postanejo kapitani, Indijanci, bogataši ...), ki je pravično urejen. Njihove pustolovščine so drobne pobalinske burke, v katerih neizmerno uživajo.

Med zgodovinske pustolovščine sodijo književna dela Toneta Seliškarka (**Posadka brez ladje**), Iva Zormana (**Gnezdo Sršenov**) in Dima Zupana (**Trnovska mafija drugič**), ki so povezane z drugo svetovno vojno. Pri omenjenih književnih delih vojna ni glavni motiv, temveč so to

razmere, v katerih se otroci znajdejo zaradi zunanjega dejavnika (vojne). Razmišljanje otrok o vojni je dokaj nepristransko, to namreč niso heroji, ki jih opisuje mladinska proza o narodnoosvobodilni vojni, temveč književne osebe, ki se jih vojna dotakne posredno (razpad prijateljstva, razmišljanje o belogardistih).

- Boji med mladimi predstavljajo zadnji motivni krog avanturistične mladinske proze, v katerem je, pogosto humorno, naslikano sicer neproblematično otroštvo, ki pa nosi s seboj posebne otroške probleme, zanje zelo pomembne in težko rešljive. V tovrstno prozo sodijo književna dela Slavka Pregla (**Priročnik za klatenje, Geniji v kratkih hlačah, Geniji v dolgih hlačah, Bojni zapiski mestnega mulca**), Dima Zupana (**Trije dnevi Drečka Pekca in Pukca Smukca, Tri noči Drečka Pekca in Pukca Smukca, Tri skrivnosti Drečka Pekca in Pukca Smukca, Tri zvezdice Drečka Pekca in Pukca Smukca, Tri spoznanja Drečka Pekca in Pukca Smukca, Trnovska mafija**), Bogdana Novaka (**Spopad na Rožniku**) in Polone Škrinjar (**Klapa Joka Koprive**). Pustolovščine glavnih književnih oseb so povezane z nagajivostjo in načrtovanjem bojev, ki bi jih pripeljali do zmage. Ni važno, kdo med njimi zmaga, saj se na koncu vsi povežejo proti najhujšemu sovražniku: odraslim.

Literatura

- Biti, Vladimir (1997). Pojmovnik suvremene književne teorije. Zagreb: Matica hrvatska.
- Butts, Dennis (1996). Shaping Boyhood: Empire Builders and Adventurers. V: International Companion Encyclopedia of Children's Literature. London and New York: Routledge, str. 326–337.
- Carpender, Humphrey, Prichard, Mari (1987). The Oxford Companion to Children's Literature. Oxford: University Press.
- Culler, Jonathan (1991). O dekonstrukciji. Teorija i kritika poslije strukturalizma. Zagreb: Globus.
- Glušič, Helga (1996). Sto slovenskih pripovednikov. Ljubljana: Prešernova družba.
- Green, Martin (1991). Seven types of adventure tale: an entiology of major genre. Pennsylvania: Pennsylvania State University press.
- Kmecl, Matjaž (1975). Od pridige do kriminalke. Ljubljana: MK.
- Kobe, Marjana (1987). Pogledi na mladinsko književnost. Ljubljana: MK.
- Kordigel, Metka (1990, 1991). Bralni razvoj, vrste branja in tipologija bralcev. V: Otrok in knjiga 29–30; 31, str. 5–42; 5–21.
- Kos, Janko (1989). Literarne tipologije. (Literarni leksikon 34). Ljubljana: DZS.
- Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur (1977). Heinsbach uber Weinheim: Beltz.
- Markiewity, Henryk (1977). Glavni problemi literarne vede. Ljubljana: DZS.
- May, Jill P. (1995). Children's literature & critical theory. New York, Oxford: Oxford university press.
- Pirnat - Cognard, Zlata (1980). Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov. Ljubljana: MK.
- Pogačnik, Jože (1984). Slovenačka dječja književnost. (Detinjstvo 71). Novi Sad: Izdavački centar Radničkog univerziteta Radivo Čirpanov.

Literatura

Bla, Vladimir (1997). Poimovnik avtorskih književnih korijev. Zagreb: Matka hrvatska.

Bullis, Dennis (1986). Shaping Boyhood: Empire, Borders and Adventure. In: International Companion Encyclopedia of Children's Literature. London and New York: Routledge, str. 126-137.

Carpenter, Humphrey, Richard, Mart (1987). The Oxford Companion to Children's Literature. Oxford: University Press.

Čuček, Jonathan (1991). O dekonstrukciji. Teorija i kritika postuje strukturalizma. Zagreb: Globus.

Čuček, Jelena (1994). Dva novovremenska pripreodnirka. U: Jugoslavna Proletarska družba.

Greig, Martin (1997). Seven types of adventure tale: an ontology of major genre. Pennsylvania: Pennsylvania State University press.

Dragica Haramija

UDK 821.163.6.09-93*19"

SUMMARY

TYPOLOGY OF SLOVENE REALISTIC ADVENTURE PROSE FOR THE YOUNG

Authors writing realistic adventure prose for the young in Slovenia are: Milan Dekleva, Mate Dolenc, Brane Dolinar, Oskar Hudales, Anton Ingolič, Branka Jurca, Špela Kuclar, Mirko Kunčič, Vitan Mal, Mimi Malenšek, Miha Matè, Nataša Mrvar, Desa Muck, Bogdan Novak, Slavko Pregl, Jože Rode, Smiljan Rozman, Tone Seliškar, Ivan Šivec, Leopold Suhadolčan, Primož Suhadolčan, Polona Škrinjar, Janja Vidmar, Dragotin I. Vresnik, Venceslav Winkler, Pavle Zidar, Ivo Zorman in Dim Zupan. The total of approximately 90 books proves that this is a quantitatively very strong literary genre.

The main feature of the realistic adventure genre is an exploit triggered by a solvable — insolvable problem that is eventually happily resolved. Its positive characters as children, usually fighting against negative adult characters, their thefts, kidnapping, etc.

Slovene realistic adventure prose for the young is of six different types: maritime adventure prose, travel adventure prose, sports adventure prose, scouts' adventure prose, children's detective stories and everyday experiences.